

ORGLET I
VOR FRELSERS KIRKE

Omslagstegning af Aage Jørgensen.

VOR FRELSERS KIRKES ORGEL

Vor Frelser Kirkes enestaaende, med Træskærerarbejde rigt udstyrede *Orgelfacade* bærer under Kong Christian den Vtes Buste Aarstallet 1698, det Aar dette den Gang særdeles store Orgel blev bygget af Brødrene PETER PETERSEN BOTZEN og JOHAN PETER BOTZEN, der var Organister henholdsvis i Vor Frue og Petri Kirke, for en Sum af 4300 Rdl.

Før den Tid havde man benyttet et lille i 1695 af Kongen til Kirken skænket Orgel, der dog ikke har været brugt ved Kirkens Indvielse i 1696, idet man havde laant et mindre Orgel fra HOLGER VINDS Gaard i Kannikestræde, medens den øvrige instrumentale Kirkemusik ved den Lejlighed udførtes af de kongelige Trompetister og Hærpaukister, for at det kunde fylde i Kirkens store Rum. I Juni 1696 købtes et »Positiv« (lille Orgel uden Pedal) paa kun 5 Stemmer af Organisten, DAVID BERNHARD NEDER, efter at det var repareret af P. P. BOTZEN.

Det store, nye Orgels Opbygning i Kirken varede fra 1698 til 1700, og der udbetaltes Orgelbyggerne 1957 Rdl. for dette Arbejde. Stukkaturarbejdet ved Orglet udførtes samtidigt af den fra Sachsen indvandrede Sten- og Billedhugger CHRISTIAN NERGER.

Orglet betegnedes som et »kunstigt og anseligt Orgelværk« og blev regnet for det bedste i Landet og rostes for »dets indvortes Kraft og henrykkende Toner, naar det trakteredes vel«. Som det fremgaar af Kirkens Regnskaber, blev dette Orgel underkastet forskellige Reparationer i 1747 og i 1776 for 1425 Rdl.

Naar Orglerne her i Byen karakteriseres i Pontoppidans »Danske Atlas« (1764), nævnes Vor Frue Kirkes Orgel

som »havende mange rene og velklingende Stemmer«, Hel-
liggejstes som »meget smukt«, Nikolaj Kirkes som »har en
meget sød og melodios Klang« og Garnisonskirkens »hol-
des af Kendere for at være et med de bedste«, men om
Vor Frelsers Kirkes siges: »saa haver og Orgelværket, som
med meget Billedhuggerarbejde er ziiret og i sig selv
usædvanligt stort, ikke her sin Lige«.

Det var derfor ganske rimeligt, at dette Orgel tiltrak
sig en Orgelkender og reformators, den tyskfødte Abbed
G. J. VOGLERS Opmærksomhed. Han var i 1786 Hof-
kapelmester i Stockholm og i 1798–99 kom han her til
København, hvor han meget nemt fik baade Magistratens
og Kancelliets Samtykke til at lave flere af Stemmerne om
i Vor Frelsers Kirkes Orgel sammen med Orgelbyggeren
SCHERR efter sit saakaldte »Simplifications-System«. Paa
samme Maade fik han Lov til at omdisponere Orglerne
i Christianskirken og Reformert Kirke, hvor han gjorde
Bekendtskab med C. F. E. WEYSE, som var Organist der.
Der blev som Paaskønnelse af hans Arbejde tilstaaet ham
Indtægten af en Koncert i Kirkerne, og da Besøget var
paa 1000–1200 Tilhørere, og Billetterne kostede 3 Mark,
blev det en hel god Fortjeneste for Orgelvirtuosen.

Interessen for Orgelmusik i Kirkerne maa den Gang
ikke have været ringe, da der ogsaa i »Danske Atlas«
nævnes, at Orglet i Nikolaj Kirke uden for Gudstjene-
sterne brugtes 3 Dage i Ugen »til at spille hver Gang en
Time og det i Følge af en synderlig Stiftelse, ved hvilken
til den Ende er henlagt en anselig Kapital«.

Gennem Optegnelser af Orgelbygger REUTER (tidligere
Medindehaver af MARCUSSEN & SØN's Orgelbyggeri
i AABENRAA) har vi en Oversigt over Orglets Dispo-
sition, som det var paa den Tid, da VOGLER havde
foretaget sine »Forbedringer«. Orglet var da paa 47 Stem-
mer d.v.s. 54 Piberækker, medens det inden Ombygningen
nu talte 42 Stemmer (47 Piberækker), og det indeholdt
adskillige, interessante Overtonestemmer, som desværre ved
de senere Ombygninger igen fjærnedes.

Da Kirkebygningen mer og mer forfaldt og Orglet lige-

ledes, blev det istandsat ca. 1850 for 4000 Rdl., inden Kirken genaabnedes i 1853. Kirkens første store Orgel blev altsaa bygget ca. 1700 og repareredes i 1750, 1775, 1800 og 1850, men det maatte ganske fornyes i 1889—90 ved Kirkens Hovedstandsættelse, og det blev bekostet af det BROCKSKE LEGAT og kostede 20,000 Kr.*).

Ved den Lejlighed var der indhentet Tilbud fra det berømte Pariserfirma CAVAILLE-COLL, der havde bygget det mindre Orgel i Jesuskirken i Valby, men det blev det danske Firma BUSCH & SØNNER her i København, der fik Arbejdet og som vel i Samarbejde med Kirkens daværende Organist C. A. ATTRUP havde disponeret de 39 Stemmer inden for den værdifulde Facade, der naturligvis aldrig maa ændres. Med en Pietet for den historiske Værkopbygning i Orglet, der desværre paa den Tid var enestaaende, byggede saa Firmaet det ny Orgel, hvis haandværksmæssige gode Kvalitet og gode Materialer i stor Udstrækning er bevaret i det nye Orgel.

Efter Verdenskrigen har Smagen ogsaa for Orgelbygningens Omraade ganske ændret Kurs, idet man har indset, at man var kommet for langt bort fra det egentlige og for Orglet naturlige Klangideal og mere havde været optaget af at lade det imitere Orkestrets forskellige Instrumenter og af at modernisere dets Mekanisme. Derved blev den for Orglet specielle Overtoneklang, som i saa rigt Maal fandtes i de klassiske Orgler fra 1600—1700, fuldstændig tilsidesat og ødelagt. Heldigvis har den »nye Orgelbevægelse«, hvis Ide netop er at vende tilbage til det gamle Klangideal, ogsaa fundet Vej til os efter Genforeningen og tidligst været repræsenteret af MARCUSSEN & SØN i AABENRAA, for hvem Systemet ikke var noget fremmed og nyt; det har med adskillige baade nye Orgler og gamle restaurerede her i Landet som i Udlandet kunnet bevise Forbindelsen mellem Fortidens og Nutidens Orgelkunst, og dette Firma fik derfor overdraget Ombygningen.

I 1917 blev ved en mindre Omlavning, for at gøre den tunge Spillemaade lettere, Luftforsyningen og Koblingerne

*) Se O. Nielsen og P. Købke: Vor Frelsers Kirke 1896.

gjort mere normale, (f. Eks. 6 i Stedet for 2 Koblinger) og der føjedes 3 Stemmer til det ret svage III Manual, medens et Par andre ombyttedes.

Da det imidlertid viste sig i den følgende Snes Aar, at Spillemaaden baade m. H. til Lethed og Præcision stadig var utilfredsstillende og den gamle »Sløjfelade« = Registratur for besværlig, samtidig med at Dispositionen svarede saa lidt til de Krav, man atter maa stille til Orgelklangen, lykkedes det at faa Myndighedernes Tilladelse til at faa en gennemgribende Restaurering og Ombygning gennemført med Benyttelse af saa meget saa muligt af de gamle, gode Materialer, Piber m. m. og som var nærmere den oprindelige Disposition og de forskellige Værkers Placering inden for den historiske Facade.

Foruden den følgende, tidssvarende og langt mere virkningsfulde nye Disposition maa nævnes, at det tidligere disponerede »Brystværk« igen er fremstillet som et selvstændigt, fjerde Manual lige over Organistens Plads, i det Facadefremspring, hvor det tidligere har været anbragt som III Manual. Ved at bibeholde og udvide det i 80'erne i en Murniche fortrinligt anbragte »Overværk«, som repræsenterer den mere moderne Del af Instrumentet, fremtræder Orglet nu som et 4-Manuals-Orgel med ca. 4000 Piber, hvorved der er opnaaet en Fordobling af Grupperingsmuligheder af de forskellige Værker, hvad der altid er af allerstørste Betydning for Orgler til Koncertbrug. Med de lukkede Jalousier for dette III Manual kan man ogsaa opnaa de særegne Resonansforhold, som var tilstede for det gamle »Hovedværk«, svarende til »Rygpositivets« lignende Indbygning i Orgelhuset, idet disse og Resten af de gamle Egetræsfyldninger kommer til at danne Bagvæggen til Hovedværket og derved forædler disse Pibers Klang.

Af Hensyn til Tonedannelsen er Sløjfe- eller »Glidelade«-Systemet bibeholdt og anvendt til de nye Manuallader og den mekaniske Traktur og Koblingerne gjort lette ved en »Barker«-Maskine og indbyggede Barkerbælge i Overværket. Registraturen er anlagt rørpneumatisk med Maskiner for at de moderne Hjælpemidler som Frikombina-

tioner, Registervalse, Trykknapper m. m. kan anvendes. Registernavnene er italienserede for ikke at frembyde det almindelige Kaos af flere Sprog og fordi vi Musikere er saa vant til dette internationale Musiksprog og nemt vil kunne tyde de ikke almindelig kendte Benævnelser.

Orglet vil første Gang blive taget i Brug den 12. MARTS 1939. Vi glæder os over, at Vor Frelsers Kirke nu har faaet saa godt og værdigt et Orgelværk og vi takker Kirkeministeriet og Overtilsynet, Københavns Magistrat, for den givne Bevilling. Vi ønsker, at de gamle Ord altid maa gælde for dette Orgel, saaledes som der staar malet paa det:

*»Ej efter egen Nykke
og blot til Ørens Lyst
men Hjertet at opbygge
Du lade op min Røst.«*

*»Agt det alene,
at jeg maa Salmens Ord
og Menighedens Chor
enfoldigt tjene.«*

ORGLETS DISPOSITION

○ I HOVEDVÆRK (næstnederst):	+ 42 Flauto silvestre 2'. (Waldfl.)
Co - g3	+ 43 Nasat 1. 1/3'.
Nr:	+ 44 Accordo 2/3'. a 4 file (Mixtur)
10 Principale 16'.	+ 4a Regale 8'.
○ 11 Quintadena 16'.	
12 Ottava 8'.	○ P. Pedal: Co - fl.
○ 13 Flauto a cuspide 8'. (Spidsfl.)	○ Quintone 10. 2/3'. (stor Quint)
14 Bordone 8'.	1 Principalone 16'.
15 Ottava 4'.	2 Violone 16'.
16 Corno di camoscio 4'.	3 Subbasso 16'.
(Gemshorn)	4 Principale 8'.
+ 17 Duodecima 2. 2/3'.	5 Basso bordone 8'.
18 Ottavino 2'.	6 Ottava basso 4'.
+ 19 Gran Pieno 1'. a 6-8 file	+ 7 Pastorita 2'. (Nachthorn)
(Mixtur.)	+ 8 Cornetto 5. 1/3'. a 4 file.
1a Bombarda 16'.	+ 9 Mistura 2. 2/3' a 6 file.
1b Tromba 8'.	a Trombone 16'.
	b Buccina 8'. (Krigs-Trompet)
○ II Rygpositiv (nederst)	+ c Clarino 4'. (Lille Trompet)
20 Principalino 8'.	
21 Quintadena 8'.	
○ 22 Flautone 8'. (Hohlfl.)	
23 Prestante 4'.	
+ 24 Fistola 4'. (Rørfløjte)	
+ 25 Sesquialtera 2. 2/3 og 1. 3/5'.	
28 Flauto cuspido 2'. (se Nr. 13)	
+ 29 Acuta 1'. a 4-6 file (Scharff)	
+ 2a Dolciano 16'.	
+ 2b Cromorne 8'. (Krumhorn)	
+ III Overværk (næstøverst)	
Crescendoværk.	
30 Principale di violino 8'.	
31 Viola da gamba 8'.	
○ 32 Flauto a camino 8'. (Rørfl.)	
+ 33 Diapason 4'.	
+ 34 Flauto volgare 4'. (Blokfl.)	
35 Quinta a cuspide 2. 2/3'.	
(Spidsq.)	
36 Flautino 2'.	
+ 37 Terza 1. 3/5'.	
+ 38 Flauto piccolo 1'.	
+ 39 Ripieno 1'. a 5 file.	
(Mixtur 5 fag.)	
3a Trombetta 8'. (mindr. Tromp.)	
3b Oboe 8'.	
+ 3c Calamo 4'. (Skalmeje)	
+ IV Brystværk (øverst)	
+ 40 Bordone d'amore 8'.	
+ 41 Quintadena 4'.	

Koblinger som Registre og Trin:

- 3 Manualkobler
I+II, I+III, I+IV
- 1 Generalmanualkobbel (kun som Trin)
- 3 Pedalkobler
P+I, P+II, P+III
- 2 Spærreventiler
÷ 1 Man., ÷ Ped. (kun som Trin)
- 9 Trykknapper (under 1. Man.)
„Tutti“ med Udløser (uden Koblinger)
- 1 Combination
- 2 » (gensidig udløsende.)
- Registratur.
- O- Knap.
- ÷ Tube (Rørværksafstiller)
- ÷ misture Mixturafstiller)
- ÷ 16' i Man. og 10' i Ped.
- 11 Enkeltafstillere for Rørstemmer
- 18 Trin for Koblinger og Spærreventil, deriblandt 5 for den delte II Comb., 1 for Register = Crescendoet (÷ & +)
„Crescendo generale“ (Valse u. Koblinger)
- „Espressivo“ for III Man. (Schweller)
- begge med Scalavisere over IV
- 2 Tremolo for II og IV Man.
- 1 „Stella“ (Cymbelstjerne med Bjælder)
- 1 „Cuculo“ (Gøg: es 1 - c 1)

+ betyder helt nye Stemmer eller ny Vindlade.

○ betyder delvis nye Stemmer eller delvis ny Vindlade.

Alle gamle Stemmer er omintonerede; af samtlige 3800 Piber, fordelte i 82 Rækker, er de 1300 gamle og de 2500 nye.